

6. Середня освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. В. С. Журавського. – К.: Форум, 2004. – 1084 с.
7. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / автори-упорядники О. В. Лесіна, В. П. Телячук. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.
8. Хайруддинов М. А. Етнопедагогіка кримскотатарського народу: Монографія М. А. Хайруддинов. – К.: Наук. світ, 2002. – 335 с.
9. Толстой Л. Н. Педагогические сочинения / Лев Николаевич Толстой; сост. Н. В. Вейкшан (Кудрявая). – М.: Педагогика, 1989. – 544 с.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2010

УДК 373.31

Коваленко О. А.

кандидат пед. наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

У статті розкрито погляди провідних психологів, педагогів-практиків на основні методи навчання читання учнів початкової школи. Проаналізовано праці відомих науковців стосовно організаційних засад навчання читання академічно обдарованих учнів початкової школи. Обґрунтовано основні шляхи формування навичок раціонального читання: розвиток швидкочитання, усвідомленого читання, сприяння мовленнєвому розвитку.

Ключові слова: раціональне читання, швидкочитання, усвідомлене читання, мовленнєвий розвиток.

В статье раскрыты взгляды ведущих психологов, педагогов относительно основных методов обучения чтению учеников начальной школы. Проанализированы труды известных ученых касательно организационных основ обучения чтению академически одаренных учеников начальной школы. Обоснованы основные пути формирования навыков рационального чтения: развитие скорочтения, осмысленного чтения, способствование речевому развитию.

Ключевые слова: рациональное чтение, скорочтение, осознанное чтение, речевое развитие.

The article deals with the leading psychologists and pedagogists' views on the methods of teaching reading primary school pupils. The works by famous scholars, concerning the organizational fundamentals of teaching reading academically gifted primary school pupils have been analysed. The main ways of formation of the rational reading skills (rapid and realized reading development, assistance in speech development) have been grounded.

Key words: rational reading, rapid reading, realized reading, speech development.

Постановка проблеми. Навчити правильному, швидкому, усвідомленому, виразному читанню є одним із завдань початкової освіти. І це завдання є надзвичайно актуальним, оскільки читання відіграє велику роль у освіті, вихованні і розвитку людини. Читання – це віконце, через яке діти пізнають світ і самих себе. Читання – це й те, чому навчають молодших школярів, засобом чого їх виховують і розвивають. Уміння й навички ч

тання формуються не лише як найважливіший вид мовленнєвої та розумової діяльності, а й як комплекс умінь і навичок, які мають навчальний характер, використовуваний учнями при вивченні всіх навчальних предметів, у всіх випадках позакласного і позашкільного життя. А це значить, що необхідна систематична, цілеспрямована робота над розвитком та удосконаленням навичок біглого, усвідомленого читання з класу до класу.

Ступінь дослідження. Важливість навчання читання для виховання і розвитку дітей спричиняє постійний пошук шляхів підвищення якості уроків читання. У зв'язку з цим особливий інтерес для нас становить досвід вчених, педагогів-новаторів, які працювали у цій сфері. Сучасна методика навчання читання і розвитку мовлення використовує цінний досвід методики навчання читання минулих років. Тому ми проаналізували праці провідних психологів та педагогів, які займалися проблемою розвитку навичок читання: філософські концепції І. Канта, М. Бердяєва, філософсько-педагогічні ідеї Л. Товстого, В. Розонова, К. Ушинського, І. Бунакова, В. Сухомлинського. Основні методики читання були розроблені К. Ушинським [14]. Він рекомендував дивитися на художній твір як на вікно, через яке ми повинні показати дітям той чи інший аспект життя, і підкреслював, що недостатньо лише того, щоб діти зрозуміли твір, а необхідно, щоб вони ще й відчували його. Ці положення методики К. Ушинського свідчать про пізнавальне значення читання і про важливість естетичного впливу його на читача. К. Ушинський включав також у задачі навчання читання розвиток мислительних здібностей і роботу над засвоєнням граматичних норм. Він рекомендував різні підходи до читання науково-популярних статей і до читання художніх творів; розробив принципи проведення бесід залежно від виду твору; дав конкретні вказівки про специфіку роботи над твором фольклору та байками. Велику роль у заняттях з читання К. Ушинський відводив спостереженням за природою і вимагав використання наочності під час читання. Він вважав наочність основним принципом навчання рідної мови. Створена К. Ушинським система отримала назву «Пояснювальне читання».

Послідовники К. Ушинського поділяли його думки про необхідність введення нової системи цікавих уроків, яка збагачує учня знаннями і розвиває його особистість, замість образних вправ у техніці читання і в переказі.

У методиці 30–50-х років склався певний підхід до аналізу тексту, який засновувався на своєрідності художнього твору у порівнянні з науково-діловими статтями, пропонував поетапність роботи над твором, відпрацювання навичок читання, аналіз твору частинами з наступним узагальненням, а також систематичну роботу над розвитком мовлення. У 60–70-і роки були внесені зміни до змісту класного читання та методів навчання. Була удосконалена методика аналізу художнього твору: менше відтворювальних вправ, більше – творчих, які розвивають уміння висловлювати власну думку з приводу прочитаного, робота над твором в цілому, а не над окремими дрібними частинами; учням надавалася більша самостійність у

розкритті ідеї та образі твору, різноманіття видів завдань при роботі з текстом. У цей час були визначені уміння роботи над текстом, які формують у молодших школярів, а також більш чітко виділені вимоги до навичок читання у першому-третьому класах.

У 80-і роки були удосконалені програми з читання, які призначали для навчання в трьохрічній школі, і створені програми для навчання в чотирирічній школі. Автори програм і нових книг для читання В. Горещько, Л. Кліманова, Л. Піскунова, Л. Геллерштейн провели суворий відбір творів, враховуючи їх пізнавальну цінність, художню досконалість, виховну значимість, відповідність віковим особливостям молодших школярів. Прироблені методичні положення, які визначали підхід до аналізу художнього твору, вони сформулювали таким чином:

1. Аналіз змісту твору і формування навичок правильного, білоусвідомленого і виразного читання зливаються в єдиний процес (завдання спрямовані на розуміння змісту тексту, одночасно сприяють удосконаленню навичок читання).

2. З'ясування ідейно-тематичної основи твору, його образів, сюжетної лінії, композиції і зображувальних засобів максимально слугує загальному розвитку учня як особистості, а також сприяє розвитку його мовлення.

3. Опора на життєвий досвід учнів є основою усвідомленого сприйняття змісту твору і необхідною умовою його вірного аналізу.

4. Читання розглядається як засіб активації пізнавальної діяльності учнів і розширення їх знань про навколишній світ.

5. Аналіз повинен пробуджувати думки, почуття, збуджувати потребу висловлювання, співвіднесення свого життєвого досвіду з тими фактами, які представлені автором.

Сучасна методика розглядає завдання освіти і виховання в єдності. Засобами виховання є тематика читання, його ідейний зміст, художнє оформлення цього змісту. Особливу увагу методика читання приділяє прийому формування навичок самостійності в роботі з текстом і книгою.

Читання – це найважливіша умова формування мислительних здібностей, – писав В. Сухомлинський, коли досліджував причини розумової відсталості школярів. Він вірно зауважив, що, якщо в початковій школі діти мало читали, мало думали (мислили), у них складалася структура мислення, діяльного мозку.

Дослідження, які проводилися протягом останніх років, довели, що швидке читання активізує процеси мислення і є одним із засобів удосконалення навчального процесу для найрізноманітніших рівнів навчання, початкової до вищої школи.

Оригінальну методику вироблення бігкого читання розробив В. Зайцев [3]. Він вважав, що вдосконалення техніки читання є однією з головних задач навчання молодших школярів. Від постановки навчання швидкого читання багато в чому залежить формування особистості учня, ставлення до читання.

лення його ставлення до читання, школи, вчителів, товаришів, колективу класу, до самого себе.

Життя доводить, що, якщо учень навчився читати в період навчання грамоти, то він у колективі класу займає помітне місце, вірить у власні сили. І, навпаки, якщо дитина не оволоділа читанням, вона відчуває якусь недосконалість, втрачає віру у власні сили, здатність успішно навчатися і в колективі класу залишається непомітною. Морально вона буде страждати від свого недоліку, не зможе реалізувати в школі свої здібності, те позитивне що в ній закладено.

На думку психологів, на успішність впливають більше 200 факторів, але всіх їх урахувати неможливо, тому відібрали близько 40 факторів, які мають досить сильний вплив. Після тестування та анкетування учнів з'ясувалося, що існує фактор № 1 – це швидкість читання.

Швидкість читання є найголовнішим фактором із числа тих, що впливають на успішність. Тут йдеться не про швидкочитання, тому що швидкочитання – це читання зі швидкістю 300 слів за хвилину і воно є можливим лише мовчки.

Йдеться про оптимальне читання, тобто читання в темпі розмовного мовлення: 120 – 150 слів за хвилину. Саме у такому темпі досягається найкраще розуміння тексту учнями. Якщо швидкість буде підвищено до 180 слів за хвилину і більше, то розуміння тексту при цьому погіршиться.

Викладений вище аргумент не єдиний на користь удосконалення техніки читання. Розглянемо дану проблему у кількох аспектах.

Аспект навчання. Якщо учень має швидкість читання у 7–8 класі менше 60 слів за хвилину, а домашнє завдання складає 6500 слів, то $6500:60 = 107$ хвилин. Близько двох годин необхідно, щоб прочитати тексти по одному разу. Якщо врахувати той факт, що тексти необхідно прочитати 2 – 3 рази, а це 4 – 6 годин, а, якщо ще додамо час на письмові вправи, години, який учень провів у школі, то вийде п'ятнадцятигодинний робочий день. Така дитина приречена на неуспішність і ніякі талановиті вчителі-репетитори не зможуть допомогти.

Аспект розвитку. Як правило, швидко читають ті учні, які багато читають. Оскільки у процесі читання удосконалюються оперативна пам'ять і стійкість уваги, то від цих двох показників, у свою чергу, залежить розумова працездатність.

Аспект виховання. Виховна робота, як відомо, залежить від чуйності і обов'язковості учнів. Тому не випадково спостерігали, яким чином змінюється чуйність дітей за роками навчання. Якщо у 3-му класі учні читають погано, то у 4-му класі падає й їх успішність. Зараз більшість учнів у класі навчаються на трійки. У класі домінує психологія не хорошиста, а психологія трієчника. Ця пагубна психологія призводить до явища психологічного зараження, підкоряючи собі все більшу кількість учнів. Більшість учнів міркують, що вчитися на четвірки та п'ятірки недосяжно, двійку все рі-

вно не поставлять, а трійку у будь-якому випадку поставлять. Відповідь 5-му класі учні припиняють виконувати домашні завдання, відносяться до навчання байдуже.

Заслуговує також на увагу перша інтелектуальна програма – техніка швидкого читання, яка була розроблена у 1970 році науковою групою під керівництвом академіка О. Андрєєва [3] [15]. Аналізуючи дану методику слід розібратися, що ж таке читання взагалі. Вчені запропонували таке значення: читання – це процес використання наших очей і свідомості і розуміння як буквального, так і прихованого смислів, які закладено у текст його автором; читання – це складна психологічна й інтелектуальна процедура, тому визначення не відображає всіх його аспектів. Але головною функцією читання є цілком зрозуміла – це осягнення смислу і засвоєння інформації. Ще у ХІХ ст. був пророкований інформаційний вибух, наслідком якого ми спостерігаємо зараз: обсяг інформації наростає як сніжний ком і подвоюється кожні 10 – 15 років. В умовах сучасної цивілізації більшість людей вже неспроможні засвоювати потоки всіх видів інформації, бо, незважаючи на спостереженнями вчених, більшість людей читають з такою швидкістю, як 50 і 100 років тому: 600 – 900 знаків за хвилину. Але для сучасного ритму життя такий показник швидкості читання є недостатнім. Читання – це один із засобів навчання, один із головних інструментів пізнання навколишнього світу, і є невід’ємною часткою виховання, освіти і практичної професійної діяльності людини, а недосконалість навичок читання негативно діє на формування особистості та інтелекту, на інтереси та пізнавальні здібності, а також на її духовну сферу. До того ж низька швидкість читання несприятливо впливає на продуктивність праці. Але цьому процесу приділяється мало уваги. У дитинстві нас учать лише елементарним навичкам, а подальший розвиток культури читання відбувається самостійно, часто не вдається успішно. Але без навичок швидкого читання засвоїти той обсяг інформації, який необхідний для навчання, роботи і плідної життєдіяльності неможливо.

Враховуючи той факт, що людський мозок – це свого роду біологічний комп’ютер, який має великий потенціал, і необхідно лише включити певний механізм оптимізації здібностей розуму, активно використовувати мозкові здібності алгоритмізації дій і паралельної асоціативної обробки інформації. Головний принцип навчання, на думку О. Андрєєва, при формуванні навичок швидкого читання такий: шляхом багаторазового повторення простих вправ створюється фіксована установка, тобто поетапно формується нова навичка розумової діяльності, а мозок озброюється при цьому новими програмами для роботи, набуваючи більш раціональних способів перекодування інформації, яка поступає. На думку вченого, традиційна методика навчання читання має низку недоліків. По-перше, у більшості людей очі постійно повертаються до прочитаної частини тексту. Багато людей непомітно для себе перечитують один і той же текст двічі :

тричі, хоча потреби у цьому немає, оскільки смисл їм є зрозумілим. По-друге, багато читачів у процесі читання непомітно для себе нашіптують. Непотрібна артикуляція, проговорювання тексту підключає слуховий канал, і природно, що швидкість читання знижується: у цьому випадку вона буває навіть нижчою за звичайну. Серйозним недоліком традиційної системи академік О. Андреев вважає відсутність гнучкої програми смислового сприйняття тексту. До інших гальмуючих факторів належать розсіяна увага (під увагою психологи розуміють вибіркочну спрямованість свідомості при виконанні певної роботи) та мале поле зору. Швидке читання вимагає підвищеної організованості та вміння керувати своєю увагою. Під час читання наш погляд охоплює менше простору на аркуші, ніж може. Швидке читання передбачає охоплення зором від абзацу до цілої сторінки, а збільшення поля зору підвищує швидкість читання.

Слід зауважити, що збільшення швидкості читання не зменшує якість засвоєння прочитаного, оскільки швидке читання – це не читання «по діагоналі», а це активний творчий процес, у ході якого читач аналізує факти, судження, синтезує окремі поняття, і в результаті якого закладається фундамент нового знання. Саме тому розробка методики швидкого читання вимагає не лише розв'язання задач керування аналізаторами – мовленнєвими, слуховими, зоровими, але й розробки системи алгоритмів розумової діяльності, тобто операцій вилучення інформації, закладеної у текст автором. Саме тому швидке читання забезпечує більш високу якість засвоєння прочитаного у порівнянні з повільним читанням. Крім того, дана методика дає читачу особливий алгоритм читання, який дозволяє відкрити нові грані в інтуїтивному сприйнятті і образному мисленні.

Метод швидкого читання, як зазначає його автор, може бути використаний для читання текстів різних жанрів. Засвоєння техніки швидкого читання є першою сходинкою комплексної програми інтелектуального і духовного розвитку особистості, яка називається «Домінанта». До того ж слід зауважити, що значна частина інформації опрацьовується, крім швидкого, й іншими способами читання, серед яких основними є: поглиблене, панорамне швидке, надшвидке, читання-огляд – сканування. Швидке читання – це суцільне читання тексту, яке забезпечує повне і якісне засвоєння прочитаного. При поглибленому способі читання звертається увага на деталі, вони аналізуються і оцінюються. Дехто називає цей спосіб аналітичним, критичним, творчим читанням. Так можна перечитувати художню та філософську літературу. Панорамне швидке читання є результатом подальшого вдосконалення техніки швидкого читання у програмі «Саторі», що означає «осаяння». Використовуючи спеціальні тренувальні вправи, учні досягають суттєвого збільшення оперативного поля зору. Виникає ефект панорамного бачення тексту, злиття з ним, за рахунок чого підвищується швидкість читання (до 10000 знаків за хвилину) і якість засвоєння прочитаного. У програмі «Ультрарапід» досягається надшвидке читання – до

20000 тисяч знаків за хвилину. У стані надуваги і надпам'яті забезпечується ефект симультанного (миттєвого) сприйняття більшого фрагмента тексту, коли за секунду можливо побачити, розпізнати і зрозуміти зміст цієї сторінки. Читання-сканування використовується для попереднього ознайомлення з книгою, для швидкого огляду з метою пошуку прізвища, слова факту. Розвиваючи і тренуючи зоровий апарат (особливо периферійний зір), можливо навіть при погляді на сторінку тексту миттєво побачити необхідну інформацію. Але навчання на цьому не закінчується. Далі йдуть вищі сходинки розвитку особистості, які вчать жити в гармонії не лише самим собою, але і з оточуючим світом, з усім Всесвітом.

Як свідчить аналіз існуючих методик навчання читання [2, 3, 4, с.58;11, 12,13, с. 28-32;15], розвиток техніки читання гальмується через слабозрозвинену оперативну пам'ять: прочитавши три-чотири слова, дитина вже забуває перше і не може зрозуміти смисл речення. З цією метою подолання цих труднощів харківський професор І. Федоренко розробив спеціальні зорові диктанти. Кожен із 18 наборів містить по шість речень, перше містить всього два слова із 8-ми літер, а останнє речення уже містить 46 літер. Нарощування довжини відбувається поступово, по одній літері. Щодо проведення зорових диктантів, то на аркуші паперу для дитини пишеться або одразу п'ять речень, які відкриваються по черзі, а лише одне. На прочитання кожного речення відводиться певний час, який зазначається після речення. Дитина читає речення мовчки і намагається його запам'ятати. Потім їй пропонується заплющити очі і уявити, як це речення записано, мовчки його повторюючи. Потім забирається аркуш паперу з написаним реченням, і дитина мусить записати текст. Рекомендують писати зорові диктанти щоденно.

Навчання читанню є одним із найважливіших напрямів навчання виховання. Видатний російський педагог К. Ушинський одним із перших поставив питання про значення предмета читання у системі початкової освіти, і він, зокрема, зазначив його навчаюче й виховуюче значення: завдяки цьому предмету діти пізнають різні аспекти рідної мови [14], а мислення і мислення дітей розвивається лише за допомогою реальних знань. Тому, на його думку, важливі завдання уроків читання полягають у передачі справжніх знань про навколишнє середовище і підготовку учнів до реального життя. Його думки і справи були продовжені М. Бунаковим і Д. Тихомировим. Учень К. Ушинського М. Бунаков, продовжуючи справи свого вчителя, зазначав, що учні початкових класів у процесі уроків читання вивчають природу та історію рідного краю. Він також зазначав, що їм слід навчати раціональному самостійному читанню.

Метою нашої статті є опис моделі формування академічної обдарованості в учнів початкової школи на уроках читання.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на погляди К. Ушинського та М. Бунакова, під час розробки уроків читання для а

демічно обдарованих молодших школярів, ми ставили за мету формування навичок раціонального читання. Дана мета включає в себе три компоненти: формування швидкості читання, сприяння мовленнєвому розвитку та розвиток усвідомленого читання. Дотримуючись традиційного підходу під час формування навичок читання (звук – буква – читання по складах – підготовка до читання тексту (робота над значенням слів)), ми розробили певний набір вправ для досягнення кожного із компонентів мети.

Так, формуючи навички швидкого читання, ми запропонували такі види вправ:

1. **Вправа «Фотоапарат».** Прагнучи подолати основне гальмо розвитку техніки читання – слабку оперативну пам'ять, ми на основі вищезазначеної методики І. Федоренка кожного уроку пропонуємо учням даний вид вправи: вони мусять протягом кількох секунд дивитися на коротке слово або вислів, «сфотографувати» його своїм зором, а потім, коли слово чи вислів закривається, відтворити його. Нарощування літер у словах, а згодом і слів у висловах відбувається поступово. Наприклад: *Жили собі.* – *Жили собі на світі.* На початковому етапі навчання вправа «Фотоапарат» виконується не на базі слів та висловів, а на базі літер. Учням пропонується відтворити літери, які вони запам'ятали. Саме завдяки даному виду вправ на кінець першого класу більшість учнів мають гарні результати з техніки читання.

2. **«Проспівування» звукосполучень.** Запам'ятовування та вірне вимовляння складів на етапі читання по складах досягається шляхом «проспівування» складів. Дітям пропонується заспівати певні склади на мелодію відомої дитячої пісеньки, наприклад, «Пісеньки про коника-стрибунця». Такий вид завдань, на нашу думку, робить цей нудний і нецікавий процес читання захоплюючим і одночасно сприяє швидкому формуванню вірної артикуляції, швидкості вимови та сприяє запам'ятовуванню звуків, літер та складів.

3. **Вправа «Парапуть».** Після «проспівування» складів учням пропонується «допомогти звірятам спуститися на повітряних кульках» шляхом «прочитування» словосполучень, які складаються із щойно вивчених складів.

4. **Читання під магнітофон.** Одним із видів вправ, спрямованих на розвиток техніки читання є читання під магнітофон. Слідкуючи по тексту за диктором, який читає повільно, учні пошепки синхронно повторюють текст. Крім розвитку навичок швидкого читання, даний вид вправ ще й сприяє поповненню словникового запасу, запам'ятовуванню вірних наголосів.

5. **Вичитування тесту до темпу скоромовки.** Під час виконання такого виду вправ учні мусять кілька разів читати текст, поступово прискорюючи темп і врешті-решт довести його до темпу скоромовки. Така вправа сприяє розвитку швидкості артикуляції звуків і суттєво сприяє розвитку техніки читання.

Засвоєння техніки читання є першою сходинкою навчання читання. Другою сходинкою і другим компонентом нашої мети є мовленнєвий розвиток дитини. Дана ціль досягається за допомогою рубрики «Хвилинка Знайка», яка базується на основному принципі Л. Виготського, що навчання повинно здійснюватися у зоні найближчого розвитку дитини.

Поняття «зона найближчого розвитку» було введено Л. Виготським [10] у психологічну науку для обґрунтування принципів наукової діагностики психічного розвитку. У «Лекціях з педології» та у статті «Проблема віку» він описав два рівні розвитку – актуальний рівень і рівень найближчого розвитку. Діагностика зони найближчого розвитку дитини – це вивчення психічних функцій, які ще не сформувалися на сьогоднішній день, але знаходяться в процесі формування. Рівень актуального розвитку – «знання підсумків вчорашнього дня». Методичний принцип, на основі якого може бути побудована діагностика зони найближчого розвитку, визначається Л. Виготським як вивчення можливостей дитини до наслідування співробітництву з дорослими і пов'язана з процесом набуття допоміжних культурних знань. На думку Л. Виготського, процеси психічного розвитку не збігаються з процесами навчання, а йдуть слідом за процесами навчання, які створюють зону найближчого розвитку. Навчання – це рушійна сила розвитку, воно спонукає до розвитку ті процеси, які без нього є неможливими. Основна функція навчання полягає у допомозі учню у процесі оволодіння ним власною поведінкою. Зона найближчого розвитку має гаторівневу структуру і залежить від здатності дитини використовувати допомогу дорослого і переносити запропоновані прийоми на новий клас завдань [6]. У зоні найближчого розвитку взаємодіють когнітивний і емоційний компоненти дії. Як доведено в дослідженнях Н. Білопольської, доступний для дитини рівень виконання тестового завдання (розуміння смислу прочитаного) буде показником актуального рівня психічного розвитку, а спосіб подачі матеріалу і засоби необхідні для досягнення результату можуть розглядатися як деякі резерви психічного розвитку. Персоніфікація і драматизація тексту дозволяє дитині пережити і осягнути власний досвід, що призводить до підвищення рівня її актуального розвитку. Таким чином зона найближчого розвитку дитини пов'язана з особливою позицією самої дитини як автора і активного учасника описаної в тексті події. О. Кравцова довела, що можливо не лише констатувати, а й розширювати і поглиблювати зону найближчого розвитку через зміну позиції дорослого по відношенню до дитини. Розглядаючи поняття «зона найближчого розвитку» Д. Ельконін [16, с. 22-31.], виділив дві принципово різні тенденції розвитку дитини: тенденцію до спільності з дорослим і тенденцію до самостійності, емансипації від впливу дорослого, які реалізуються у системі «дитина-дорослий» і у системі «дитина-дитинина». М. Гінзбург підкреслював, що зміни у зоні найближчого розвитку є логічним наслідком переходу від спільної діяльності дитини з дорослим до індивідуально здійснюваної діяльності.

ності. В актуальному розвитку дитини мотиваційний компонент уже знятий і операційний компонент уже засвоєний. У процесі ж розвитку нової здібності «працюють» обидва компоненти, визначаючи тим самим зону найближчого розвитку. Г. Кравцов довів, що однією з умов переходу здібності із «існуючої» у здібність, «реально використовувану», є ситуації, у яких сама дитина у колективній діяльності з іншими дітьми виступає в ролі носія зразків і нормативів діяльності. Доросла людина як носій смислів і способів взаємодій з культурою у певних випадках не дає дитині можливості виявити свою власну самостійність, здатність рефлексувати. Розглядаючи особливості інтелектуального розвитку молодших школярів, Г. Цукерман відмітила, що доросла людина у певних ситуаціях закриває можливість рефлексії на нову дію, норму, еталон. Рефлексія начебто «застряє» на полюсі дорослого. Лише в ситуації рівних партнерів шляхом порівняння себе з іншим (рівним) можливий розвиток самооцінки, самоконтролю, рефлексії. [1], [8], [9, с. 26 – 38].

Враховуючи вищевикладене, *Хвилинка Знайка* має у своєму арсеналі завдання, спрямовані на перехід існуючих здібностей у реально використовувані. Так, наприклад, дітям пропонується прочитати текст біографічного характеру про Шарля Перро, який містить чимало незнайомих молодшим школярам реалій (Франція, коледж), щопід час читання коментуються вчителем і тлумачаться у невеличкому словничку після тексту. На наступному уроці *Хвилинка Знайка* пропонує тестове завдання, яке базується на прочитаному на попередньому уроці тексті.

Четвертим компонентом нашої мети є розвиток усвідомленого читання. У теперішній час читання розглядається як одна з вищих інтелектуальних функцій, як цілеспрямована діяльність, яка здатна змінити погляди, поглибити розуміння, відтворити досвід, впливати на поведінку, вдосконалювати особистість.

Порівняно з темою тексту для читання, яка вказує читачеві на те, яку частину оточуючого нас світу досліджує автор, пафос літературного твору і авторська ідея, усвідомлено чи інтуїтивно вкладені автором у текст, вказують приховані в ньому причинно-наслідкові зв'язки і відповідають на два важливих для читача питання: 1) чому, зображуючи те, що привернуло його увагу, автор вибрав саме той емоційно-оцінний аспект, який ми так добре відчуваємо або повинні відчувати, читаючи текст? 2) для чого він це зробив?

Якщо учень починає міркувати над такими питаннями, то можна говорити про усвідомлене читання. Якщо у школяра виникає бажання після читання твору знайти й прочитати щось додаткове про автора, його задум, біографічні відомості про письменника, то школяр готовий до усвідомленого читання. Такий рівень сприйняття тексту, як правило, досягається молодшими школярами на кінець четвертого року навчання.

Формування у дітей навичок усвідомленого читання є одним із найважливіших завдань початкової школи і фундаментом усієї подальшої освіти. Тому на кінець четвертого класу усі учні повинні вміти читати не лише швидко та виразно, але й усвідомлено. З цією метою нами було розроблено три типи вправ, які впроваджуються поступово: репродуктивні, варіативні та творчого характеру. Репродуктивні вправи стимулюють учнів вдумливо читати текст та запам'ятовувати певні важливі факти; варіативні – примушують включати мислительні процеси, пам'ять, а вправи творчого характеру сприяють до розвитку нестандартного мислення, креативності. Так, наприклад до репродуктивних вправ належать запитання, подані після тексту для читання стосовно його змісту; до варіативних – тестові завдання: *обведи правильні відповіді на запитання до прочитаної казки*. Майже кожен урок супроводжується принаймні одним творчим завданням: *поміркуй, які риси притаманні головному герою та обґрунтуй власну відповідь*. Ставлення до читання, які вимагають міркування, вчитель створює мовленнєву ситуацію, спонукає дитину до висловлювання. У процесі аналізу діти проходять до шлях пошуку, сперечаються, відстоюють свою точку зору, вчаться розуміти інших людей. Творчі вправи є досить важливими, оскільки завдання літературної освіти є наполеглива праця з формування творчого читача, який не лише видобуває інформацію з прочитаного, а й сприймати художній адекватно авторському задуму, а проблемні ситуації на уроках читання є одним із джерел формування творчого читача. Досить часто відповіді молодших школярів на проблемне запитання базуються на здогадці. Це свідчить про відсутність досвіду школяра в даній сфері і потребує постійного заняття у подібні проблеми.

Висновки. Отже, з метою формування навичок раціонального читання в академічно обдарованих учнів початкової школи нами було запропоновано серію вправ для формування складових раціонального читання: швидкості читання, мовленнєвого розвитку та усвідомленого читання.

До подальших напрямів дослідження належить створення моделі формування академічної обдарованості в учнів початкової школи на уроках математики, письма та ін.

Література

1. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М., 1990. – 329 с.
2. Беленькая Л. И. Ребенок и книга. О читателе восьми – девяти лет / Л. И. Беленькая. – М.: Просвещение, 1969. – 167 с.
3. Васильева М. С., Оморокова М. И., Светловская Н. Н. Актуальные проблемы методики обучения чтению в начальных классах / М. С. Васильева, М. И. Оморокова, Н. Н. Светловская – М.: Педагогика, 1977. – 215 с.
4. Водовозов В. И. Избранные педагогические сочинения. АПН СССР / В. И. Водовозов. – М.: Педагогика, 1986. – 476 с.
5. Воюшина М. П. Анализ художественного произведения на уроках чтения во втором классе четырехлетней начальной школы / М. П. Воюшина – Л.: Лань, им. А. И. Герцена, 1989 - с.58

6. Зак А. З. Развитие умственных способностей младших школьников. – М.: Вагриус, 1994. – 272 с.
7. Кубасова О. В. Прием драматизации на уроках чтения / О. В. Кубасова // Начальная школа. – 1985. – № 12. – С. 30-34.
8. Науково-освітній потенціал нації: Погляд у ХХІ століття / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К.: Навч. книга, 2003. – Книга 3.: Модернізація освіти. – 2003. – 943 с.
9. Петровский В. А. К психологии активности личности / В. А. Петровский // Вопр. психол. 1975. № 3. С. 26–38
10. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат. – 1990. – 494 с.
11. Редозубов С. П. Методика Обучения чтению и письму в начальной школе: Избранные труды / С. П. Редозубов – М.: Издательство АПН РСФСР.- 1961. – 427 с.
12. Сальникова Т. П. Методика обучения чтению: [учеб.-метод. пособие для преп. и студ. пед. учеб. завед.] / Т. П. Сальникова. – М., Просвещение, 1996. – 154 с.
13. Светловская Н. Н. О некоторых нерешенных проблемах чтения / Н. Н. Светловская // Начальная школа. – 1965. – № 7. – С.28-32.
14. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / К. Д. Ушинский – М.: Просвещение, 1968. – 557 с.
15. Щепетова Н. Н. Методика чтения в начальной школе / Н. Н. Щепетова – М. Просвещение, 1950. – 220 с.
16. Эльконин Д. Б. Психологические исследования в начальной школе / Д. Б. Эльконин // Советская педагогика. – 1961. – № 9. – С. 22-31.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2010 р.

УДК 372.811.161.1

Топчук Э. З.

преподаватель

РВУЗ «Крымский инженерно-педагогический университет»

ТОПОНИМЫ КАК КОНСТРУКТ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

У статті розглядаються топоніми рідного краю, як одна з невід'ємних і найважливіших складових соціокультурної компетентності учнів початкової школи та роль сформованості даної компетентності на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, топоніми, мікротопоніми, інтернаціональна свідомість, культура.

В статье рассматриваются топонимы родного края, как одна из неотъемлемых и важнейших составляющих социокультурной компетентности учащихся начальной школы, а так же роль сформированности данной компетентности на современном этапе развития общества.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, топонимы, микропонимы, интернациональное сознание, культура.

The article deals with place names of their native land as an integral and important part of the socio-cultural competence of primary school pupils, as well as the role of formation of this competence in modern society.

Key words: socio-cultural competence, place names, microtoponym, international consciousness and culture.